

Глобалізація та регіоналізація

Обіджон ХАМІДОВ,
Абдухакім МАМАНАЗАРОВ,
Ірина МАКСИМОВА,
Катерина СЛЮСАРЕНКО,
Володимир КУЛІШОВ

**ПАРАДИГМА ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ
ФІНАНСОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ****Резюме**

Досліджено концепції та теорії сучасної парадигми діджиталізації світового фінансового ринку, його рівноваги, умови формування фінансових центрів, електронної комерції, діяльність фінтех-компаній. Визначено позитивні та негативні аспекти діджиталізації фінансового ринку, особливості його трансформації в умовах глобальної цифровізації.

Обґрунтовано ефективні принципи цифрофізації економіки України та окреслено основні шляхи діджиталізації фінансового ринку. Запропоновано

© Обіджон Хамідов, Абдухакім Маманазаров, Ірина Максимова,
Катерина Слюсаренко, Володимир Кулішов, 2021.

Хамідов Обіджон, професор, доктор наук, Бухарський державний університет, Узбекистан. ORCID: 0000-0003-4902-759X Email: buxdu_rektor@buxdu.uz.

Маманазаров Абдухакім, доцент, к.е.н., Ташкентський філіал Московського державного університету імені М.В. Ломоносова, Узбекистан. ORCID: 0000-0002-4253-7629 Email: abduhakim_bazarovich@mail.ru.

Максимова Ірина, доцент, к.е.н., Державний університет економіки і технологій, Україна. ORCID: 0000-0001-9754-0414 Email: maksimova_ii@kneu.dp.ua.

Слюсаренко Катерина, доцент, к.е.н., Державний університет економіки і технологій, Україна. ORCID: 0000-0002-2072-2997 Email: slusarenko_kv@kneu.dp.ua.

Кулішов Володимир, професор, д.пед.н., Державний університет економіки і технологій, Україна. ORCID: 0000-0002-8527-9746 Email: kulishov_vv@kneu.dp.ua.

систему індикаторів діджиталізації ринку фінансових послуг у нашій державі. Виконано кількісний аналіз індикаторів за такими групами: загальні індикатори фінансової активності населення онлайн, індикатори онлайн та офлайн накопичення коштів, індикатори кредитної активності. Побудовано ієрархічну модель секторів фінтех в Україні. Це дало змогу визначити найбільш перспективні напрямки подальшого розвитку фін-тех за сферами: обслуговування грошового обігу; впровадження інновацій та нових стандартів технологічного обслуговування; розробка зручних додатків. Показано, що окрім загально вживаних інструментів обслуговування платежів і переказів, надзвичайно перспективними в Україні є напрямки розробки ІТ рішень, аналітики фінансових активів, маркетплейси та необанкінг.

Ключові слова

Діджиталізація, фінансовий ринок, фінансові центри, фінтех, цифрова економіка, інформаційні технології, цифровий ринок.

Класифікація за JEL: G10, M15.

4 рисунки, 1 таблиця, 22 джерела літератури.

Постановка проблеми й огляд літератури

Інформаційні технології формують підґрунтя для швидкого поширення діджиталізації, врахування її пріоритетів – це умова розбудови конкурентоспроможної економіки й один із визначальних драйверів фінансового ринку.

Ступінь та швидкість діджиталізації залежить від рівня розвитку країни, структури її економіки, можливості швидкої адаптації до змін, що відбуваються на світовому фінансовому ринку. Діджиталізація створює для суспільства позитивний економічний ефект, оскільки сприяє зменшенню суспільно необхідного часу та економії ресурсів.

За критеріями аналітиків PWC, економіка України належить до третьої (середньої) групи, рівень діджиталізації якої становить 40–50% [1]. Це підтверджує наявність базису для розширення потенціалу інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Водночас за валовим внутрішнім продуктом (ВВП) на одну особу Україна посідає відповідно 133-є місце та 84-е в рейтингу HDI, що вказує на можливості досягнення ефективних бізнес-результатів, основи забезпечення бізнес-стратегії, формування нової бізнес-моделі та прискорення економічного зростання й соціального розвитку [2].

Процеси діджиталізації у всіх сегментах світового фінансового ринку вплинули на особливості його розвитку. По-перше, це стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). ІКТ впливають на формування нових трендів на фондових ринках, ринках цінних паперів, валютних ринках та інших сегментах фінансових ринків, які пов'язані з наданням фінтех-послуг. Стрімкий розвиток ІКТ також вплинув на посилення універсальності та гнучкості світового фінансового ринку. Банківські й небанківські фінансові установи здійснюють широкий перелік міжнародних фінансових операцій у різних комбінаціях.

По-друге, з посиленням діджиталізаційних процесів на світовому фінансовому ринку та розвитком ІКТ зникають часові обмеження, що робить його більш доступним та гнучким для здійснення фінансових операцій [3].

По-третє, функціонування міжнародного фінансового ринку базується на резервних валютах – долари США, євро, які займають ключове положення в міжнародній торгівлі, фінансуванні міжнародних інфраструктурних проєктів та міжнародних резервах. Через це світовий фінансовий ринок меншою мірою залежить від глобальних викликів та загроз порівняно з національними фінансовими ринками.

Умовою динамічного розвитку економічного середовища є фінансова рівновага, яка заснована на взаємодії таких факторів: поточної та довгострокової ліквідності, рівноважної структури капіталу, який визначає фінансову стійкість, рентабельність та ефективність використання капіталу. Глобальні фінансові технології стимулюють виробництво нових фінансових продуктів, які виступають інструментами управління капіталом та зниження ризиків. За допомогою глобальних технологій транснаціональні фінансові корпорації прагнуть встановити свій контроль над банківськими та небанківськими фінансовими інститутами локальних ринків. Політика інтеграції та «втягування» найбільш цінних ресурсів, яку проводять глобальні гравці ринку фінансових послуг, націлена на перетворення процесів глобалізації в американізацію.

Сучасною тенденцією розвитку світових ринків також є формування фінансових центрів – зосередження банків і спеціалізованих кредитно-фінансових інститутів, що здійснюють міжнародні валютні, кредитні та фінансові операції, операції з цінними паперами, золотом [4]. Світові фінансові центри виникають на засадах національних фінансових ринків, які пройшли всі стадії розвитку (від місцевого до світового фінансового ринку), а їх функ-

ціонування впливає як на розвиток світової економіки, так і на економіку окремих країн, де вони розташовані, відповідно рівень їхньої спроможності визначається за допомогою Індексу глобальних фінансових центрів (GFCI) [5].

Такий тренд також підтверджує міжнародне дослідження [6]. Його автори дослідили зв'язки між розвитком фінтех і попитом на заощадження, позики та грошові перекази для найбільших економік країн, що розвиваються. Було встановлено головну роль діджиталізації фінансового сектору для забезпечення фінансової інклюзії.

Відтак, цифрова економіка продукує значні зміни в більш ніж 50% різних галузей світового господарства. Цифрові технології та платформи сприяють впровадженню нових бізнес-моделей у фінансовій сфері, підвищуючи її ефективність у результаті оптимізації бізнес-процесів [7]. За оцінкою аналітиків, реалізація цифрових стратегій дасть змогу Україні наздогнати рівень розвитку європейських країн і досягти зростання ВВП на 12–20% [8].

Таким чином, діджиталізація фінансового ринку – це важливий тригер національного розвитку. Крім цього, як показали науковці у праці [9], розвиток фін-тек пов'язаний із забезпеченням сталого розвитку, скороченням цифрового розриву, глобальною інтеграцією ІТ-технологій у країні.

На основі SWOT-аналізу, виконаного у науковій роботі [10], виявлено значні перспективи розвитку фінтех в Україні. Ядром такого розвитку саме доступ до мережі Інтернет та клієнт-орієнтованість. Окрім цього фактору, у дослідженні [11] обґрунтовано, що сприятливий розвиток фінтех-індустрії базується на: рівні інформованості населення у сфері фінансів та інформаційних технологій; рівні інноваційного розвитку фінансових установ та ступені проникнення фінтех-компаній на фінансовий ринок країни; повноті правової бази. Варто звернути увагу на аналітичну роботу науковців [12], які використали багатфакторний аналіз і показали, що довіра, гнучкість та простота використання – це ключові фактори, які обумовлюють вибір сервісів фінтех споживачами та бізнесом. Відтак, діджиталізація фінансових ринків тільки зростатиме.

Методологія

Основу дослідження становлять статистичні звіти та аналітичні огляди світових інформаційних агенцій та міжнародних організацій щодо динаміки цифрових фінансових послуг в Україні і світі, електронної торгівлі, трендів цифрової економіки, активності населення онлайн, обсягу фінансових транзакцій тощо. Зібрані дані систематизовано та згруповано за тематичними блоками:

1. Стримувальні фактори для розвитку електронної комерції. За основу взято результати опитування міжнародної компанії UMG, що дало змогу визначити рейтинг факторів, які стримують населення від покупки онлайн.

2. Індикатори діджиталізації фінансового ринку. Зібрано інформацію про рівень користування різноманітними фінансовими сервісами, наприклад використання смартфона для оплати, онлайн-шопінгу, оплати комунальних платежів, користування кредитними лініями з банківських додатків тощо. На основі статистичного аналізу виокремлено такі групи індикаторів: загальні активності населення онлайн, індикатори онлайн-накопичення коштів, індикатори кредитної активності.

3. Діяльність вітчизняного бізнесу у фінтех. За основу взято результати опитування 80 компаній, що працюють у фінтех з 2015 р. (рік розквіту фінтех в Україні). На основі статистичного аналізу згруповано діяльність фінтех в Україні у 3 великі сфери: грошовий обіг; інновації та технологічне обслуговування; зручні додатки. Кожна сфера має свою структуру конкретних видів діяльності та питомої ваги компаній, які в ній задіяні. Таким чином, виникла гіпотеза про можливість побудувати деревовидну ієрархічну модель та наочно оцінити, які сектори фінтех найбільш розвинені в Україні та популярні з точки зору ведення бізнесу.

Результати дослідження

Концепція діджиталізації економіки України з огляду на світові тренди

У формуванні діджиталізованого фінансового ринку вагоме місце займає електронна комерція (E-commerce), яка охоплює [7, 13]:

- електронний маркетинг – це стратегія маркетингу, яка дає змогу використовувати цифрові інструменти (інтернет-маркетинг, мобільний маркетинг, соцмережі тощо) для досягнення цілей компанії;
- електронний рух капіталу – це електронний обмін або перерахунок грошей з одного рахунка на інший без використання паперових грошей, тобто всі операції здійснюються тільки через електронні транзакції;
- електронний обмін даними – передача структурованої та стандартизованої документації та комерційної інформації між покупцями і продавцями з використанням цифрових засобів комунікації;
- електронний банкінг – це технологія дистанційного банківського обслуговування, яка дозволяє управляти своїм банківським рахунком, здійснювати розрахункові, кредитні, депозитні операції у віртуальному середовищі;

- електронна торгівля – проведення торгових операцій та угод (купівля, продаж, оплата товарів) з використанням мережі Інтернет.

Електронна комерція, безумовно, передбачає зміни в економіці, які обумовлені використанням нових методів ведення бізнесу, межі між традиційною торгівлею та електронною стають більш розмитими, оскільки все більше компаній і підприємств долучаються до цифрової діяльності. У цьому є певні переваги й недоліки. Проте з огляду на перспективи і можливості, які відкриває цифровізація, електронний бізнес стає основою для створення нових ринкових моделей і відносин.

Згідно з даними аналітичної платформи eMarketer [14], ринок електронної комерції в загальному обсязі продажів займає 18–20% на рік, це становить 10–12% обсягу всіх роздрібних продажів. Рівень інтернет-охоплення у світі збільшився з 17% у 2005 р. до 53% у 2019 р., а вже у 2021 р. його комерціалізація становила 4,9 трлн дол. США. Частка електронних продажів в обсязі всього світового ритейлу буде зростати з 10,2% в 2017 р. до 17,5% в 2021 р. Кількість користувачів інтернету збільшуватиметься в середньому на 10% щороку, що сприятиме подальшому зростанню обсягів електронної комерції і є позитивним чинником з точки зору залучення матеріальних, трудових, інформаційних та інших ресурсів [1].

Щодо негативних аспектів, то як приклад доцільно навести результати дослідження аналітичної компанії UMG, яка сформувала основні причини відмови споживачів купувати онлайн (рис. 1).

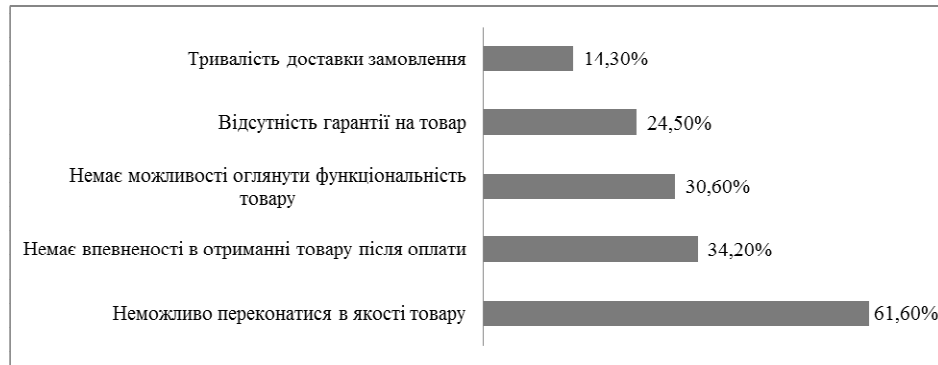
Як бачимо, головний фактор стримування купівлі онлайн – це ризик отримання неналежного товару, його якості та гарантії.

Глобальним трендом ринку електронної комерції є розвиток «промислової» революції у продажах саме в секторі B2B. З 2016 р. гравці світового ринку B2B перейшли від «персональних продажів» менеджерів до системи багатофункціональних особистих кабінетів у B2B Інтернет-магазинах [16]. Сектор B2B електронної комерції володіє надзвичайно високою місткістю, адже для власників онлайн-платформ B2B – це високомаржинальний і низькоризиковий сегмент, перспективний щодо довгострокової співпраці.

На думку науковців, серед основних трендів міжнародної електронної комерції варто виокремити такі: збільшення кількості Інтернет-магазинів; удосконалення процесів надходження товарів до покупців (швидкий зворотний зв'язок); підвищення довіри покупців, але деякі проблеми гальмують розвиток електронної торгівлі як інструменту просування товарів, зокрема такі: впевнена позиція лідерів, які «блокують» вихід на ринок «молодим» Інтернет-магазинам; високі ризики невідповідності товару описам та втрати матеріальних ресурсів, проблеми з постійним доступом до швидкісного Інтернету; ризик кіберзлочинів і кібершахрайств тощо.

Рисунок 1

Фактори стримування купівлі онлайн, %

Джерело: складено авторами на основі [15]

У березні 2020 р. глобальний трафік вебсайтів роздрібної торгівлі досяг 14,3 млрд відвідувань, що свідчить про безпрецедентне зростання електронної комерції під час коронакризи 2020 р. Згідно з дослідженнями, в США 29% опитаних покупців заявляють, що вони ніколи особисто не будуть займатися покупками; у Великобританії 43% споживачів сподіваються все ще робити покупки так само навіть після завершення карантинних обмежень [17].

У 2020 р. одним із ринків, який найбільш динамічно розвивався, був ринок е-торгівлі. Обсяг українського ринку збільшився на 41% і становив 4 млрд дол США, це майже 9% від загального обсягу ритейлу. За останні п'ять років ринок е-торгівлі збільшився майже втричі. Причини такого стрімкого зростання – поширення мережі Інтернет; збільшення кількості осіб, що мають доступ до Інтернету; зростання кількості користувачів смартфонів; підвищення лояльності та довіри населення до цифрових платіжних систем; зростання цифрової грамотності; обмеження, викликані пандемією COVID-19.

Найбільший обсяг торгівлі припадає на сектор електроніки та одягу. Обсяг е-торгівлі одягом у 2020 р., порівняно з 2016 р., збільшився на 26% і становив 291 млн дол США. В Україні витрати однієї особи в е-торгівлі в загальному обсязі е-ВВП становлять 2,6%, тобто найнижчі серед країн-сусідів. Так, якщо в нашій державі річний рівень витрат однієї особи в е-торгівлі становить 104 дол. США, то в Чехії такий показник дорівнює 841 дол. США, а в Латвії – 222 дол. США. Серед країн Центрально-Східної Європи простежуються найвищі темпи зростання українського ринку е-торгівлі [18].

Вивчення статистичних даних щодо функціонування е-торгівлі, основних сегментів фінансового ринку дає змогу зробити висновок про суттєвий вплив держави на розвиток цифрової економіки. Роль держави у запровадженні та просуванні принципів та інструментів цифрової економіки виявляється у двох площинах. По-перше, держава на фінансовому ринку – це регулятор, який створює законодавчу базу, адаптовану до нових реалій та умов ведення бізнесу; ініціює та запроваджує технологічні зміни, що сприяють прозорості та доступності державних послуг. По-друге, держава на фінансовому ринку є користувачем ІКТ, використовує цифрові технології у своїй діяльності (тендерні закупки, електронне врядування тощо).

У вітчизняній економіці цифрові технології набувають всеохопного характеру. Зокрема, за оцінкою інформаційного суспільства, в Україні близько 65% населення користується Інтернетом. Відповідно до дослідження Universal McCann, 81% українських користувачів зареєстровано мінімум в одній соціальній мережі [19]. Для порівняння: у США цей показник дорівнює 65%. Незважаючи на провідні позиції національної економіки в рейтингах користування всесвітньою мережею, тільки 17% вітчизняних виробництв застосовують інтернет-інновації [15].

Цифрова економіка – одна з відносно нових для України детермінант розвитку, яка впливає на всі сфери життя. До сучасних принципів та трендів цифрової економіки, які безпосередньо впливають на розвиток фінансових ринків, належать:

- у цифровій економіці «вплив» стає новою формою капіталу. Наприклад, стрімкий розвиток ІКТ вплинув на посилення ролі соціальних мереж. Крім грошей, які заробляють інфлюєнсери на рекламі, створення контенту дає можливість впливати на великі групи осіб. Такий вплив можна використовувати як для просування, так і з метою руйнування бізнесу чи репутації. Відтак, розуміння сили мережевих ефектів – це важлива частина глобального фінансового ринку;
- посилення ролі цифрових активів. Поняття цифрових активів охоплює такі об'єкти, як унікальний цифровий зміст, контракти, електронні адреси, вебдомени, інтелектуальну власність, код, дані та інші цифрові об'єкти. Оскільки все більше економічних активностей відбувається в Інтернеті, необхідно враховувати, що цифрові активи будуть набувати все більшої цінності та значення в цифровій економіці;
- зростання широкого доступу до Інтернету та розвиток ІКТ у країнах, що розвиваються, вплине на збільшення їхньої присутності на ринку праці розвинених країн. У результаті цього компанії будуть більш глобалізовані у пошуку талантів, оскільки вони зможуть наймати працівників за більш доступними цінами у всьому світі;

- переважна частина людей матиме змогу створювати та отримувати цінність тільки в цифровому світі. Через це зростатиме небажання сплачувати податки з доходу, отриманого в цифрових умовах. Ця зміна парадигми призведе до появи цифрового громадянства. Внаслідок цього будуть створені аватари, орієнтовані на конфіденційність. Аватари – це унікальні цифрові ідентифікатори, які захищають фізичну особистість людини від оподаткування місцевими органами влади [20]. Можна очікувати, що таке відокремлення цифрової ідентичності від фізичної також призведе до збільшення фальсифікації податкових пільг. З іншого боку, це буде мати важливе значення для збереження статусу резидента в жорстких податкових умовах.

Цифровий ринок сьогодні спирається на положення Угоди про асоціацію щодо електронної торгівлі, телекомунікаційних послуг, ІТ-послуг, аудіовізуальних медіа, авторських і суміжних прав, захисту персональних даних. Протягом останніх років держава зробила значний прорив у цифровій трансформації, наблизилася нормативно-правової бази до законодавства ЄС, але все ще відстає від європейських країн. В Україні сформований потужний сектор ІТ, який формує більше 3% ВВП держави, за обсягами експорту (80–90%) займає третє місце серед усіх галузей економіки (основні експортні ринки – США та країни ЄС). За цим показником, а також за обсягом експорту галузь поступається лише агропромислому сектору й металургії, а сукупний дохід галузі в 2017 р. становив 3,6 млрд дол. Проте тільки 17% українських виробництв використовують інновації, водночас у ЄС цей показник сягає близько 49% [18].

Ринок телекомунікацій України в 2018 р. оцінено майже в 57 млрд грн (менше 2 млрд євро, тобто менше 1% ринку ЄС, обсяг якого у 2018 р. становив 220 млрд євро). Найважливішими учасниками ринку телекомунікацій є оператори мобільного, супутникового, кабельного зв'язку та провайдери інтернет-послуг. Найбільший сегмент ринку за доходами – ринок мобільного зв'язку [21].

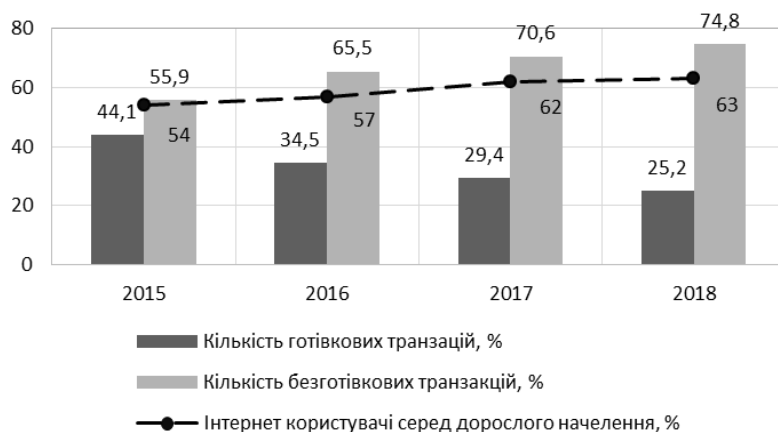
Однією з найбільш динамічних сфер діяльності наразі є сфера фінтех, інвестиції в яку в 2018 р. перевищили 111 млрд дол. Продукти фінтех-компаній і стартапів дають змогу по-новому поглянути на звичні речі, зокрема переказ коштів чи покупки в супермаркеті.

Розвитку сектору фінтех сприяє стрімка динаміка фінансової активності населення України онлайн (рис. 2).

Як бачимо, в Україні кількість безготівкових операцій онлайн стрімко зростає в середньому на 6% щорічно, що практично «витискає» з ринку готівкові операції, які стають дедалі менш популярними серед користувачів. З іншого боку, така динаміка свідчить про збільшення якості, доступності та надійності онлайн-сервісів для фінансових операцій в Україні. Зростання кількості безготівкових операцій також обумовлено тенденцією до збільшення активних інтернет-користувачів у середньому на 3,5% за рік, що, безумовно, сприяє цифровізації фінансового сектору вітчизняної економіки.

Рисунок 2

Динаміка безготівкових транзакцій в Україні

Джерело: розраховано авторами на основі [18]

**Індикатори діджиталізації
сервісів фінансового ринку в Україні**

Загалом стан діджиталізації фінансового ринку в Україні можна описати за допомогою системи показників.

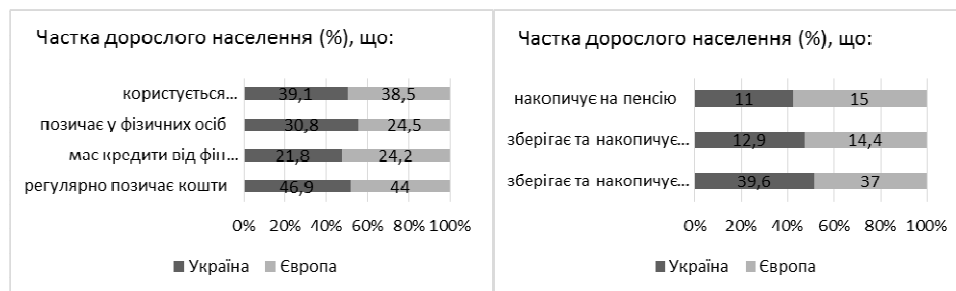
За основу оцінювання стану діджиталізації пропонується взяти активність користування населенням ключовими фінансовими послугами з використанням цифрових можливостей. Фактично, ступінь залучення населення до користування інструментами цифрових фінансів – це критерій ефективності та зручності фінтех, результат розвитку технології. З іншого боку, населення, яке активно користується фінансовими онлайн-можливостями формує перспективний цільовий ринок для просування нових цифрових продуктів, що стимулює здорову конкуренцію та розвиток фінтех. З огляду на такі міркування для побудови моделі було відібрано три групи індикаторів (рис. 3).

Рисунок 3

Індикатори діджиталізації ринку фінансових послуг України

а) Група 1 – загальні індикатори фінансової активності населення онлайн

б) Група 2 – індикатори онлайн та офлайн накопичення коштів

в) Група 3 – індикатори кредитної активності

Джерело: розраховано авторами на основі [21, 22]

Аналіз поданої системи індикаторів дає змогу зробити такі важливі висновки.

По-перше, більшість населення України користується цифровими фінансовими інструментами на рівні з мешканцями Європи. За жодним з досліджених індикаторів не виявлено відставання. Це відкриває великі перспективи для поширення європейських цифрових фінансових продуктів на ринку України, що матиме позитивний вплив на міжнародну банківську активність, активізує та спрощує торговельні операції, робить міжнародний обіг капіталу більш прозорим. Наприклад, на сьогодні близько 60% мешканців України та Європи регулярно проводять фінансові платежі, а 30% усіх покупок здійснюється саме онлайн.

По-друге, більшість дорослого населення нашої держави має цифрові рахунки у фінансових установах (62,9%) та активно ними користується. Лише 4,5% картових рахунків в Україні та 6,6% в Європі стають неактивними, що підтверджує порівняно низький ризик втрати клієнтів для фінансових установ, які пропонують цифрові послуги для власників рахунків (швидкі кредити, онлайн-банкінг тощо).

По-третє, перспективними вважають напрямки діджиталізації фінансових послуг з оформлення зручних депозитів та кредитування не тільки в системі відносин B2B, B2C, а й P2P. На сьогодні близько 40% українців зберігає та накопичує кошти, але тільки 12,9% довіряє цю процедуру фінансовим установам. Водночас тільки 11% населення України прагне накопичувати на пенсію. Ситуація з кредитними інструментами більш динамічна. Близько 47% українців регулярно бере позики, 39% користується кредитною картою для покупок, а кожен 5-й українець має непогашений кредит. Відтак, ринок цифрових фінансових послуг у сфері обслуговування депозитів та надання кредитів населенню все ще ненасичений. Це обумовлює порівняно низький поріг входу для нових гравців. Це використав Монобанк, запропонувавши легкий та швидкий алгоритм отримання кредиту повністю в онлайн-форматі.

По-четверте, розвиток фінансового ринку гостро потребуватиме швидкої розробки та впровадження нових фінансових технологій для обслуговування різноманітних фінансових операцій населення та бізнесу, зокрема мобільних додатків та спеціальних комп'ютерних застосунків з високим рівнем захисту персональних даних. Так, практично кожен 5-й мешканець України використовує смартфон для доступу до свого картового рахунка.

У цих умовах фінтех – це надзвичайно інвестиційно привабливий напрям діджиталізації. Він пропонує чудові можливості підприємцям для впровадження власних ідей, у т. ч. в Україні. Вітчизняні фінтех-компанії створюють реальні продукти, які привертають увагу інвесторів, що стимулює закордонні інвестиції, і позитивно впливає на імідж держави загалом. Відбувається експорт інтелектуального ресурсу до інших країн. Але в позитивному аспекті формується інфраструктура, необхідна для розвитку стартап-середовища, у вигляді акселераторів та інкубаторів. Проте для стимулювання зростання нових проектів необхідно створити умови для ведення бізнесу в країні – від регуляторного середовища та змін у законодавстві до політики оподаткування для інноваційних компаній, простоти й прозорості у створенні стартапів.

Перспективні напрямки діджиталізації фінансового сектору України

Науковці запропонували ієрархічну модель перспективних напрямків діджиталізації фінансового сектору в Україні. Для її побудови використано результати опитування 80 компаній, що працюють у фінтех з 2015 р. [21] та згруповано за сферами та напрямками діяльності (рис. 4).

Рисунок 4

Ієрархічна модель фінтех в Україні

Інновації та технологічне обслуговування				Грошовий обіг		Зручні додатки та послуги	
Infrastructure	Lending			Payments & Money transfers	S3*	Marketplaces	Insurance
	Blockchain	S1*	S2*			Neobanking	Mobile Wallets

S1 – cryptocurrencies; S2 – regulating technologies; S3 – personal finance.

Джерело: побудовано авторами на основі [21].

Усі сектори фінтех, представлені на вітчизняному ринку, згруповано у 3 великі сфери: грошовий обіг; інновації та технологічне обслуговування; зручні додатки. Деревовидна ієрархічна модель (рис. 4) дає змогу наочно оцінити, які з секторів фінтех найбільш розвинені в нашій державі та популярні з точки зору ведення бізнесу. Кожен прямокутник (рис. 4) відповідає певному сектору фінтех і за своєю площею пропорційний частці цього сектору в загальному ринку фінтех України.

Аналіз показав, що найбільшою є Сфера 1 – Інновації та технологічне обслуговування, яка формує 40,2% ринку фінтех. Це відбувається за рахунок стрімкого розвитку вітчизняних стартапів із забезпечення ІТ інфраструктури (19,3%) та лендінгу (14%). Менш популярними є напрямки розробок у секто-

рах блокчейну, регулятивних технологій та криптовалют. Зазначимо, що останні є найменшими секторами фінтех на вітчизняному ринку з часткою ринку менше 3,5%.

Варто зазначити потужну Сферу 2, яка охоплює діджиталізацію грошового обігу та охоплює найбільш розвинутий на інвестиційно привабливий сектор фінтех – платежі та перекази, у якому працює 31,6% бізнесу. Зазначимо, що в останні роки популярності набуває фінтех у сфері обслуговування та аналітики персональних фінансів та активів, однак його частка в Україні поки що на рівні 5,3%. Такі низькі показники пов'язані з низьким рівнем фінансової грамотності населення, яке практично не користується інструментами ефективного накопичення та інвестування власних коштів, за винятком банківських депозитів.

Сфера 3 – зручні додатки – найменша в побудованій ієрархічній моделі (22,9% ринку фінтех України), однак вона має найбільш рівномірну та стабільну структуру. Цю сферу формують 4 перспективні сектори фінтех з приблизно однаковою вагою: маркетплейси (7%) та страхування, необанкінг, цифрові гаманці (по 5,3% кожен).

На нашу думку, саме Сфера 3 відіграє особливо важливу роль у розвитку фінтех в Україні, незважаючи на найменшу питому вагу в загальній ієрархічній моделі. Це пояснюється тим, що у ній працюють компанії, які створюють продукт для вітчизняного бізнесу та сприяють його розвитку. На противагу, компанії зі Сфери 1, що охоплюють процеси технічного обслуговування фінтех, є найбільш чисельними, однак вони опрацьовують замовлення не тільки вітчизняного, а й здебільшого закордонного бізнесу, а тому частина створеної ними доданої вартості «входить» до результатів бізнесу країн-замовників.

Наразі провідні тренди еволюції фінансових послуг зумовлені розвитком діджитал-технологій і нововведеннями в результаті технологічних змін. У розвинутих країнах світу окреслилася низка тенденцій, які визначають вектор розбудови ринку банківських послуг. В умовах діджиталізації інноваційна банківська послуга передбачає не тільки використання переваг цифровізації, а й залучення широкого спектра соціальних медіа, зростання ролі телематики, мобільних і відеотехнологій. Поширення краудфандингу створює конкурентне середовище для банків, постає потреба в розвитку діджитал-технологій у відповідному секторі для збереження конкурентних позицій банків на фінансових ринках.

Обов'язковою умовою розбудови в Україні конкурентоспроможної банківської системи є всебічний розвиток та використання переваг діджитал-технологій. Топ-менеджменту банків необхідно звертати увагу на інноваційні, здебільшого стартап, технологічні проекти у сфері фінансових сервісів (FinTech). Так, найбільші банки використовують два основні різновиди продуктів на базі FinTech: забезпечення послуг фінансових сервісів інших грав-

ців фінансового ринку (ринок B2B) та продукти, орієнтовані на кінцевого споживача (ринок B2C) [23].

Загалом перетворення банку на цифровий передбачає орієнтацію на споживача майбутнього, а саме: діяльність із дотриманням принципів мобільності, інтерактивності в процесі руху грошей, біометричному контролі, підтримці технології краудфандингу (зокрема P2P-кредитування), поєднанні діджитал-технологій із дослідженнями.

Пропозиції та висновки

Загалом український бізнес вже інтегрувався до процесів світової «цифрової гонитви». Експерти і керівники компаній розуміють, що без використання цифрових технологій не зможуть успішно конкурувати на внутрішньому та зовнішньому ринках. Водночас компанії ставляться до запропонованих технологій дуже прагматично, не поспішаючи інвестувати в принципово нові напрямки цифрового фінансового ринку.

Крім цього, є деякі перешкоди впровадження та використання цифрових технологій у фінансовому секторі. Перш за все, дефіцит інвестиційних ресурсів не дає змогу реалізувати проекти та забезпечувати експлуатаційний потенціал ІТ-систем. Не менш важливою є проблема цифрової грамотності та забезпечення персоналом «цифрової революції»: не вистачає як ІТ-фахівців, так і користувачів, які можуть ефективно використовувати інноваційні технології, «інноваційні рішення» не завжди взаємодіють з постачальниками та споживачами, які все ще працюють по-старому. Інколи фактором стримування є недостатньо розвинена інфраструктура (низька пропускна здатність каналів зв'язку, відсутність доступу до мобільного Інтернету, відсутність центрів обробки даних тощо). Нарешті, значна кількість компаній вважає, що вони можуть розраховувати на певну державну підтримку щодо використання цифрових технологій.

Цифрова економіка України має прикладний, теоретичний і законодавчий базис для того, щоб зміцнити свої позиції серед країн світу. Проте її діджиталізація поки що має переважно інноваційний характер. Тому обов'язковою вимогою для національної економіки є поєднання теоретичних досліджень із сучасними потребами й можливостями стейкхолдерів.

Важливо, що результатом становлення цифровізації фінансового ринку є різноманітні ініціативи й проекти з оцифрування на всіх рівнях: від державного до окремих компаній. Якщо подібні проекти будуть ефективні, то кількість технологічних показників змінять якість життя, системи управління, бізнес-моделі та забезпечать подальшу трансформацію української фінансової системи та економіки у цифрову.

Список використаної літератури

- UNCAD (2019). *Digital economy report* (New York : United Nations Publications), p. 194.
- Kolomiets G., Glushach Y. (2017). Digital economy: the controversy of content and impact on economic development. *Business Inform*, № 7, p. 137–143.
- Suetin A. (2008). *Financial markets in the world economy* (Moscow: Economist), p. 187.
- Krasavin L. (2010). *International monetary and financial relations* 4th ed., Reworked (Moscow : Finances and Statistics). p. 576.
- Morris H., Mainelli M., Wardle M. (2020). *The Global Financial Centres Index Report*, p. 58.
- Lyons A., Kass-Hanna J., & Polato e Fava (2021). Fintech Development and Savings, Borrowing and Remittances: A Comparative Study of Emerging Economies. *Borrowing and Remittances: A Comparative Study of Emerging Economies*.
- Izmaylov Y., Yegorova I., Maksymova I., & Znotina D. (2018). Digital economy as an instrument of globalization. *Scientific Journal of Polonia University*, 27(2), p. 52–60.
- Ryu H., & Ko K. (2020) Sustainable development of Fintech: Focused on uncertainty and perceived quality issues *Sustainability*, 12(18).
- Abramova A., Beschastnyy V., Zhavoronok A., Fedyshyn M., Lavrov R. (2020) Financial technologies development prospects in the countries of Eastern Europe and Ukraine. *International Journal of Management (IJM)*, 11(7).
- Vartsaba V., & Zaslavska O. (2020) FinTech industry in Ukraine: problems and prospects for the implementation of innovative solutions. *Baltic Journal of Economic Studies*, 6(4), p. 46–55.
- Singh, S., Sahni, M. M., & Kovid, R. K. (2021). Exploring trust and responsiveness as antecedents for intention to use FinTech services. *International Journal of Economics and Business Research*, 21(2), p. 254–268.
- Dronyuk I., Moiseienko I., Gregus J. (2019). Analysis of Creative Industries Activities in European Union Countries. *Procedia. Computer Science*, p. 479–484.
- Dergachova V. (2007). *Globalization of business and Internet marketing: prospects and problems* Monograph, p. 216.

- Polo V. (2018). *Internet trade in Ukraine: 15 slides about ecommerce* (Electronic resource, preprint access: <https://netpeak.net/ru/blog/15-slaydov-o-tom-kak-razvivaetsya-rynok-elektronnoy-kommercii-v-ukraine/>).
- Mietule I., Maksymova I., Holikova K. (2019). Key trends in the development of marketplaces as a trigger for the transformation of global business. *Society. Integration. Education, Vol 4.*, p. 374–386.
- Plotnichenko I. (2015). Estimation of the current state and trends in e-commerce in Ukraine. *Scientific Bulletin of Kherson State University*, №15, p.150–155.
- Clement J. 2020 *Most popular online retail websites worldwide* (Electronic resource, access mode: <https://www.statista.com/statistics/274708/online-retail-and-auction-ranked-by-worldwide-audiences/>).
- Pleskach V., Borodachova N., Oleksuik L. (2018). *How can the Government of Ukraine develop state policy in the field of e-commerce. Analytical document* (Kyiv: Synergy), p. 50.
- Universal McCann's (2018). Study global impacts of social Media. *WAVE Report*, p. 123.
- Cabinet of Ministers of Ukraine (2018). On approval of the Concept of development of the digital economy and society of Ukraine for 2018–2020 and approval of the action plan for its implementation. *Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated, January 17, № 67, 2018*.
- USAID (2018). *Fintech in Ukraine: trends, market overview and catalog*, p. 40.
- Kostetsky R., Gordiev A. (2019). *The FinTech Market in Ukraine Report* (Kyiv: Microfinance centre), p. 22.
- Kraus N., Goloborodko O. (2018). Digital economy: trends and prospects of avant-garde nature of development. *Efficient economy* № 1. (Electronic resource, access mode: <http://ojs.dsau.dp.ua/index.php/efektyvna-ekonomika/article/viewFile/997/862>).

Стаття отримана: 11 листопада, 2021.
Стаття рецензована: 22 листопада, 2021.
Стаття прийнята: 5 грудня, 2021.